

*Цимбалюк В. Ю.,
студентка 5 курсу 4 групи Слідчо-кри-
міналістичного інституту Національ-
ного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТКОГО ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ДІТЬМИ

Домашнє насильство та жорстоке поведження із дітьми – це проблема, яка існувала завжди і, напевне, буде ще довго турбувати сучасне суспільство. Фізичне і психічне насильство над дітьми не знає меж та кордонів, може зачіпати будь-які групи населення, незалежно від статусу, освіти, релігії або кольору шкіри. Довгий час досліджувана проблема замовчувалася як на індивідуальному, так і на державному рівні. Вважалося, що насильство в сім'ї не є чимось протизаконним чи аморальним, а самі випадки насильницьких дій не піддавалися розголошенню. Це призвело до того, що кожного року мільйони людей потерпають від різних форм домашнього насильства [4, с. 98].

З метою запобігання розповсюдженню домашнього насильства та протидії йому було розроблено й прийнято ряд законів та підзаконних нормативно-правових актів. Так, 15 листопада 2001 року Верховна Рада України ухвалила перший на теренах пострадянських держав Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протистояти йому. Прийняття ж 7 грудня 2017 р. Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» стало визначною подією, оскільки цим Україна підтвердила своє

спрямування на дотримання міжнародних стандартів. Так, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. №2229-VIII надає визначення домашньому насильству – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Особливо нетерпимим та небезпечним є насильство та жорстоке поводження стосовно дітей, які не здатні себе захистити, або навіть не можуть усвідомити, що саме з ними відбувається [3].

Перелік злочинів проти дітей та видів покарань за них передбачено Кримінальним кодексом України (наприклад, вбивство, залишення у небезпеці, викрадення дитини, торгівля дітьми, статеві злочини проти дітей тощо).

Процесуальні та організаційні основи попередження, виявлення та розслідування злочинів насильства у сім'ї, органи та установи, на які покладаються функції з попередження та виявлення таких явищ, визначається Кримінальним процесуальним кодексом, Цивільним процесуальним кодексом України та Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Держава на законодавчому рівні забезпечує захист дітей від усіх форм фізичного та психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Але необхідно визнати, що відсутність чітких механізмів виявлення та розслідування досліджуваних злочинів призводить до того, що в Україні жорстоке поводження з дітьми має досить поширений характер.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює такі спеціальні заходи попередження насильства в сім'ї: терміновий заборонний припис стосовно кривдника; обмежувальний припис стосовно кривдника; взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників [2].

В свою чергу, саме органи Національної поліції України: приймають та розглядають заяви та повідомлення про вчинення домашнього насильства, у тому числі розглядають повідомлення, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству стосовно дітей, вживають заходи для його припинення та надають допомогу постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України; виносять термінові заборонні приписи стосовно кривдників; беруть на профілактичний облік кривдників та проводять з ними профілактичну роботу в порядку; здійснюють контроль за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії тощо [2].

В кожному випадку необхідно розпізнавати як насильство впливає на самопочуття, на самооцінку дитини, її долю і що саме породжує насильство, звідки воно береться і як йому запобігати, як долати наслідки заподіяння насильства. В цьому відношенні важливим є розуміння психології кривдника, витоків агресивної поведінки, засобів соціального захисту жертв насильства та психологічної роботи з кривдниками. Польський психолог Єжі Меллібруда розглядав наступні ознаки насильства, зокрема: а) насильство завжди здійснюється за попереднього наміру; б) насильство завжди набуває характеру конфлікту; в) суть насильства полягає у порушенні прав і свобод конкретної людини; г) насильство є таким порушенням прав і свобод людини, що унеможливує її самозахист; д) насильство в умовах відсутності самозахисту призводить до реальної шкоди, тобто фізичної та психічної травми [3].

При всій небезпеці домашнього насильства цей вид правопорушень все ще є досить латентним, прихованим від громадськості та правоохоронців. Досить часто населення залишається недостатньо поінформованим щодо природи домашнього насильства та жорстокого поводження з дітьми, а перевірки повідомлень про вчинення злочинних дій здійснюється упереджено і поверхнево [1]. Наприклад, у справі «Контрова проти Словаччини» щодо фізичного та психологічного насильства в сім'ї, спрямованого проти жінки та її дітей з боку її чоловіка, встановлено, що заявниця вимагала порушити кримінальну справу про напад та побиття електричним кабелем з боку її чоловіка. Через два тижні після заявленого нападу заявниця разом із чо-

ловіком прийшли до поліцейського відділку з метою відкликання заяви. Поліцейський порадив, що для уникнення проблем зі слідством заявниці має надати довідку, що нанесені травми не перешкодили їй приступити до роботи. В подальшому поліція вирішила закрити справу як незначне правопорушення. Після цього чоловік здійснив повторний напад на заявницю, що супроводжувався погрозами вбивства її та дітей, реальність яких було підсилено наявністю вогнепальної зброї у нападника. Про цей факт та загрозу життю та здоров'ю заявниці та її дітям було повідомлено поліції вночі спочатку родичами заявниці, а потім і самою заявницею. Належних заходів реагування для забезпечення безпеки жертвам насильства в сім'ї вжито не було. Через декілька днів чоловік заявниці застрілив обох дітей і себе.

Також, досить часто за умови відсутності свідків, що підтверджують факт скоєння насильства, кривдники або взагалі уникають відповідальності, або ж правоохоронці складають протоколи за ознаками дій, де санкції статті значно м'якші. У цьому ж аспекті доцільно було б розширити практику залучення в якості доказів вчинення домашнього насильства, матеріали отримані від спеціаліста, дитячого психолога чи педагога, пояснення дітей.

Щодо проблем розгляду та розслідування кримінальних проваджень судами, можна виділити такі проблемні аспекти в цій сфері.

При розгляді проваджень про злочини, пов'язані з насильством в сім'ї, що відносяться до категорії нетяжких та злочинів середньої тяжкості, суд переважно звільняє обвинувачених від відбування покарання з випробуванням. Водночас, суди не виносять окремих ухвал з метою привернення уваги соціальних служб або органів внутрішніх справ до сім'ї, в якій було вчинено насильство в сім'ї, з метою запобігання повторному вчиненню насильства в сім'ї та більш тяжкого злочину, а також захисту прав потерпілих. Винесення окремої ухвали (постанови) може допомогти сім'ї вийти з ситуації домашнього насильства, а за згодою членів сім'ї соціальна служба може взяти сім'ю під соціальний супровід як таку, що опинилась у складних життєвих обставинах.

На жаль, судовою практикою України майже не здійснюється покладення на засудженого, який систематично вживає алкоголь або наркотичні засоби, обов'язку пройти курс лікування від алкоголізму або наркоманії при звільненні від покарання з випробуванням згідно зі ст. 76 Кримінального кодексу України та в порядку ст. 75 Кримінального кодексу України.

Якщо особа, яка вчинила злочин, пов'язаний із насильством сім'ї, є хронічним алкоголіком або наркоманом, підтвердженням чого є медичні документи, суд має право покласти на таку особу обов'язок пройти курс лікування від алкоголізму та наркоманії.

При розгляді справ, пов'язаних з домашнім насильством в порядку кримінального судочинства, суди не застосовують норм міжнародних документів, ратифікованих Верховною Радою України. Врахування положень міжнародних стандартів у галузі протидії домашньому насильству та спеціального закону у цій сфері сприятиме ухваленню обґрунтованого рішення, спрямованого як на притягнення до відповідальності винних осіб, так і захисту прав та інтересів потерпілих.

Підготовка і підвищення кваліфікаційного рівня спеціалістів, вдосконалення законодавства та встановлення відповідних стандартів та механізмів запобігання, виявлення і розслідування домашнього насильства та жорсткого поводження з дітьми є однією із важливих умов зменшення можливостей вчинення досліджуваних злочинів на території України, а також підвищить готовність суспільства запобігти поширенню цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асанова Н. К. Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты. Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой. Москва : ВЛАДОС, 1997. С. 16–45.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. №2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. №5. ст. 35;

3. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко. Суми. 2017. 33 с.

4. Кулик К. Д. Деякі особливості правового статусу та діяльності притулків для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству : матеріали міжнар. круглого столу (27 верес. 2019 р.). Київ, 2019. С. 98–101.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Національна академія правових наук України
Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проєктів ОБСЄ в Україні
Європейська експертна асоціація

Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України
Департамент кіберполіції Національної поліції України

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І БЕЗПЕКА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

м. Харків, 19 листопада 2020 р.

За редакцією професора *А. П. Гетьмана*
і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2020

УДК 343.9:004.9-049.5

Д44

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф. *А. П. Гетьман*;

д-р юрид. наук, проф. *Б. М. Головкін*;

к. ю. н., доц. *О. В. Таволжанський*;

к. ю. н. *К. С. Остапко*

Д44 **Діджиталізація і безпека** : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 19 листоп. 2020 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; за ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. – Харків : Право, 2020. – 402 с.

ISBN 978-966-998-077-9

ISBN 978-966-998-077-9

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020

© Оформлення. Видавництво «Право», 2020

Наукове видання

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ І БЕЗПЕКА

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції

м. Харків, 19 листопада 2020 р.

За редакцією професора *А. П. Гетьмана*
і професора *Б. М. Головкіна*

В авторській науковій та літературній редакції

Підписано до поширення через мережу Інтернет
з оригінал-макета 17.11.2020.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 38,6. Вид. № 2617.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.